

10. Augustyn Jankowski OSB, *Dopowiedzenie chrystologii biblijnej*. Poznań 1987, s. 83—167.
11. Athanasius Kircher SJ, *Oedipus Aegyptiacus* II 2. Roma 1653, s. 177n.
12. Ernst Lohmeyer, *Die Offenbarung des Johannes* (Handbuch zum Neuen Testament XVI). Tübingen 1926 2. Wyd. Tübingen 1953, 3. Wyd. Tübingen 1970).
13. Frits van der Meer, *Apokalypse. Die Visionen des Johannes in der europäischen Kunst*. Freiburg-Basel-Wien 1978.
14. Gilles Quispel, *The Secret Book of Revelation. The Last Book of the Bible*. London 1979.
15. William W. Reader, *The Twelve Jewels of Revelation 21, 19—20*. Tradition History and Modern Interpretations, JBL 100 (1981) 433—457.
16. Akira Satake, *Die Gemeindeordnung in der Johannesapokalypse* (Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament 21). Neukirchen-Vluyn 1966.
17. Franciszek Sieg SJ, „Niewiasta” i „Syn” w Apokalipsie św. Jana 12 Warszawa 1987 (Bobolanum).
18. Michał Wojciechowski, *Apocalypse 21, 19—20: Des titres christologiques cachés dans la liste des pierres précieuses*. NTS 33 (1987) 153n.
19. Michał Wojciechowski, *Church as Israel According to the Revelation of St. John*, CT 59 (1989).

Ks. Norbert Mendecki

NAPISY Z KUNTILLET (AGRUD I HIRBET ET-QOM)

I. W twierdzy Kuntillet (Agrud, położonej 50 km na południe od Kadesz, pomiędzy Negewem a Półwyspem Synajskim, znaleziono w latach 1975/1976 dzban, pochodzący z ok. 800 r. przed Chr., na którym znajduje się następujący napis¹:

1. Słowo ... h k słowo dla jhl... i dla Joasza² i... pobożosławię was
2. przez Jahwe, który nas ochrania i poprzez jego Aszerę.

Drugą połowę epigrafu przetłumaczył Z. Meshel rzeczownikowo: „Błogosławieństwo dla was od Jahwe, który się nami opiekuje i od jego Aszery”³.

¹ Por. wzmiankę u A. Lemaire, *Aramejska inskrypcja wróżbity Balaama syna Beora*, RBL 2 (1987), 105—110, szczeg. 109; oraz F. Stolz, *Monotheismus in Israel*, w: O. Keel (wyd.), *Monotheismus im Alten Israel und seiner Umwelt*, Freiburg 1980, 143—184.

² Por. 1 Krn 7, 8.

³ Z. Meshel, *Kuntillet (Agrud. A Religious Centre from the Time of the Judean Monarchy on the Borders of Sinai. The Israel Museum, kat. nr. 175, Jerusalem 1978, cyt. według A. Angerstorfer, Ašerah als „consort of Jahwe” oder Aširtah?*, BN 17 (1982) 7—16, szczeg. 8.

Tłumaczenie *szmrn* jako „ze Samarii” odpada, gdyż Kuntilet (Agrud nie był nigdy północnym garnizonem⁴. Słowo *mr* mogłoby być imperatiwem, podobnie jak w Lb 6, 23⁵.

Na innym dzbanie znajduje się następujące błogosławieństwo⁶: „Amarjaw powiedział mojemu panu/panom z... błogosławię cię przez Jahwe... i przez jego Aszerę! Niechaj błogosławi cię i ochrania cię i niechaj będzie z moim panem”.

Z. Meshel przetłumaczył znowu rzeczownikowo⁷:

„Błogosławieństwo dla ciebie od Jahwe... i od jego Aszery”.

W drugim wierszu słowo *jt.w* J. Naveh odczytał jako *szmrrn*⁸. Podobne błogosławieństwo z elementem konstytutywnym oraz z eksplikacją (*szmr* = chronić) znajduje się w Lb 6, 24⁹ oraz na dwóch rockach srebrnych z doliny Hinnom¹⁰.

II. W grobowcu, na południowym stoku wzgórza Hirbet el-Qom, 14 km na zachód od Hebronu znaleziono w r. 1967 trzy epigrafy¹¹. Epigrafy nr 1 i 2 z grobu I nie przedstawiają trudności w odczytaniu. Problemowy jest epigraf nr 3 z grobu II¹².

1. Urijahu, dostojnik¹³, kazał napisać:
2. niech będzie błogosławiony Urijahu przez Jahwe,
3. mojego obrońcę¹⁴ i przez jego Aszerę.

Uratuj go,

4. Onjahu

5. i poprzez jego Aszerę

6. rh

⁴ K. Jaroš, *Hundert Inschriften aus Kanaan und Israel*, Freiburg 1982, nr 32.

⁵ A. Angerstorfer, dz. cyt., 8.

⁶ Według A. Angerstorfer, dz. cyt., 8.

⁷ Tamże.

⁸ J. Naveh, *Graffiti and Dedications*, BASOR 235 (1979) 27–30, szczeg. 28.

⁹ K. Seybold, *Der aaronitische Segen. Studien zu Numeri 6, 22–27*, Neukirchen 1977, 37.

¹⁰ N. Mendecki, *Najstarszy tekst Pisma Świętego?*, RBL 1 (1987) 66–28.

¹¹ K. Jaroš, *Zur Inschrift Nr. 3 von Hirbet el-Qom*, BN 19 (1982), 31–40, szczeg. 31; K. A. D. Smelik, *Historische Dokumente aus dem alten Israel*, Göttingen 1987, 138–141; J. M. Hadley, *The Khirbet el-Qom inscription*, VT 1 (1987) 50–62.

¹² Z. Zevit, *The Khirbet el-Qom Inscription Mentioning a Goddess*, BASOR 255 (1984) 39–47.

¹³ Inni odczytali: *hsr* = urzędnik, książę, gubernator, śpiewak, W. G. Dever, *Iron Age Epigraphic Material from the Area of Khirbet el-Kom*, HUCA 40–41 (1969–1970), 139–204, szczeg. 160, przypis 39.

¹⁴ S. Mittman, *Die Grabinschrift des Sängers Uriahu*, ZDPV 97 (1981) 139–152, szczeg. 144 odczytał: „z udręki”.

Trzy pierwsze wiersze epigrafu (epigraf Urijahu) pochodzą z połowy VIII w. przed Chr.¹⁵. Czwarty wiersz został dołączony, kiedy do grobowca złożono szczątki niejakiego Onjahu. Piąty i szósty wiersz stanowią resztki kolejnego epigrafu, pochodzącego z okresu późniejszego — jedna, czy dwie generacje po Onjahu. Uszkodzenia trzeciego wiersza pochodzą zapewne z okresu reformy króla Jozjasza (terminus a quo), kiedy to sformułowanie: „Jahwe ... i przez jego Aszerę” wywołać mogło zgorzenie. Aszerę wymienia często Stary Testament¹⁶. Jej odpowiednik w kananejskim panteonie — bogini Atirat¹⁷ — była żoną boga El¹⁸. W Starym Testamencie Aszera była nie tylko boginią płodności, lecz oznaczała również obiekt kultyczny: drzewo, pień drzewa albo słup drewniany, stojący w miejscu sakralnym, w odróżnieniu od masseby. K. Jaroś wyklucza możliwość, że chodzi tutaj o boginię Aszerę, gdyż nazwy bogów w starożytnym Wschodzie nie występują z sufiksem¹⁹. Pozostaje więc Aszera jako drzewo-słup drewniany.

Jahwe posłużył się symbolem Aszery w uratowaniu Urijahu oraz w błogosławieństwie dla Joasza i Amarjaw. Owe stwierdzenia wydają się być szokujące dla nas. Pamiętać musimy jednak, że okres monarchii izraelskiej stał pod silnym wpływem politeizmu. Z owymi tendencjami politeistycznymi walczyła szkoła elohistyczna w VIII w. przed Chr.²⁰. Intensywnym przejawem tej walki była reforma króla Jozjasza²¹. Zważyć należy też fakt, że monoteizm izraelski z wykluczeniem innych bogów, wziął początek dopiero w okresie niewoli babilońskiej (Deuteroizajasz, Pwt)²².

Wiedeń

KS. NORBERT MENDECKI

¹⁵ Według K. Jaroś, *Zur Inschrift Nr. 3 von Hirbet el-Qom*, dz. cyt., 35.

¹⁶ W. L. Reed, *The Asherah in the O. T. Texas* 1949.

¹⁷ (tr = miejsce święte, sanktuarium, por. H. Gese, *Die Religionen Altsyriens*. (Die Religionen der Menschheit 10, 2), Stuttgart 1970, 149—155, szczeg. 150.

¹⁸ H. Gese, dz. cyt., tamże.

¹⁹ K. Jaroś, *Zur Inschrift Nr. 3 von Hirbet el-Qom*, dz. cyt., 37.

²⁰ K. Jaroś, *Der Elohist in der Auseinandersetzung mit der Religion seiner Umwelt*, „Kairos” 17 (1975) 279—283.

²¹ H. Donner, *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen* (Grundrisse zum Alten Testament 4/2), Göttingen 1986, 339—357.

²² B. Lang, *Zur Entstehung des biblischen Monotheismus*, „Theol. Quartalschrift” 2 (1986) 135—142, szczeg. 136—139.